

MŰHELY

Miskolczi Ambrus

A nemzeti-legionárius állam megalakítása és megpróbáltatása

1940. szeptember 5-éről 6-ára virradó éjjel II. Károly király visszavonult a trónról. Látszatra a legionárius tömegek kényszerítették erre, a valóságban az ország népe előtt teljességgel hitelét veszítette a Romániát ért területi veszteségek után, semlegességi politikájával külpolitikailag elszigetelődött, ezért Ion Antonescu tábornok, akit már néhány napja miniszterelnöknek nevezett ki, ellene fordult, és arra kényszerítette, hogy adja át a trónt fiának. Az átmenet óráiban Antonescu szeptember 6-án államfőként lépett fel. Mint „a Román Állam Feje és a Minisztertanács elnöke” írta alá azt a törvényrendeletet, amelyben közölte, hogy Mihály „gyulafehérvári vajda” lép a trónra, és esküt tesz a román nemzetnek, valamint az állam törvényeinek a szentségére.¹ Mihály Isten kegyelméből uralkodott, de igazából nem lehetett abszolút uralkodó, mert még aznap teljhatalmat adott Antonescunak, és ezt a hatalmat másnap újabb törvényrendeletben pontosították. Ezek szerint a király továbbra is a hadsereg feje maradt, de a törvényhozás már miniszterelnöki jogkörbe került, a király vétőjog nélkül pusztán ellenjegyezte a dekrétum-törvényeket. Antonescu 9-én meghatározta saját minőségét: „a Román Állam Vezetője”. A Vezető, pontosabban Államvezető (Conducătorul Statului) titulust Crainic találta ki, legalábbis saját magát tekintette keresztapának.² Az államvezető megszólítása: „Tábornok úr”, az Excellenciás úr címet pedig Antonescu örökre felszámolta.³ Közben folyt a harc a pozíciókért – kellő képmutatással. Antonescu már a szeptemberi

---

1 Beldiman, Dana Honciuc: *Statul Național Legionar. Septembrie 1940–Ianuarie 1941. Cadru legislativ*. București, Editura Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2005. 86.

2 Crainic, Nichifor: *Zile albe, zile negre (Memorii)*. Casa Editorială „Gândirea”, 1991, 327.

3 Beldiman: i. m. 93.

győzelem eufóriájában a következő magyarázattal helyezte át Coroamă tábornokot Jászvásárra: „Mit akarsz, Coroamă! Elárultad a királyt. Hogy is bízhatnék meg benned?”⁴ És mondta ezt áruló az árulónak, de okkal, mert Antonescu egykori szövetségese a legionáriusokkal rokonszenvezett. Coroamă viszont azt mesélte Horia Simának, hogy azért helyezték át, mert Antonescu tapogatózó kérdésére, hogy parancsára hajlandó-e bármilyen tömegbe belevetni, ugyanazt a választ adta, mint a királynak: az ország ifjúságára nem lő.⁵ Másik verzió szerint maga Antonescu szólította fel Coroamăt, hogy oszlassa fel a király lemondását követelő tömeget, de ez elől tréfásan úgy tért ki, hogy azt mondta: a tömeg ostromolja a házát, mert olyan bajusza van, mint a vasgárdisták által gyűlölt Argeșanu tábornoknak, és ezért adjanak ki a rádióban egy nyilatkozatot, hogy hasonlít a bajuszuk, de nem azonosak.⁶ Ami fontos: a Vasgárda egy tábornokkal szegényebb lett. Látszatra nagy volt az egyetértés Sima és Antonescu között, „teljes testvériségben haladunk előre” – mondta ez utóbbi majdnem két hét múlva, miután már túl voltak a kezdeti testvérviszályon.⁷ Antonescu rendet akart, szeptember 6-án kiáltványban közölte: „Nem új kormány alakult, hanem új rendszer. Nem szavakat, hanem tetteket.”⁸ Sima pedig rögtön másnap betiltotta a fővárosi legionárius utcai tüntetéseket, mert felkészülés és idő hiányában színvonaluk alatta maradt a korábbiaknak.⁹ Antonescu viszont elrendelte, hogy vasárnap – 8-án – 11 órakor mindenki térdepeljen le és tartson bűnbánatot az ország bűneiért, és imádkozzon azokért, akik egy erős és tiszta Romániáért adták életüket. Bukarestben meg is szólaltak a hangszórók, és le kellett térdepelni.¹⁰

A régi és új államférfiaknak az erejüket a kormány összeállítására kellett koncentrálniuk. Sima, hogy minél nagyobb súlyt adjon a Mozgalomnak, hagyta, hogy minél többen csatlakozzanak. Azokat, akik csatlakoztak, gunyorosan szeptemberieknek (septembriști) hívták. Nem véletlenül óvott Corneliu Zelea Codreanu, a Kapitány még 1936 szeptemberében attól,

4 Beldiman: i. m. 22.

5 Sima, Horia: *Era libertății. Statul național-legionar*. I. http://www.freewebs.com/anticomunist/EL_1.html [letöltve 2013. augusztus 22-én].

6 Argetoianu, Constantin: *Însemnări zilnice. IX*. Editura Machiavelli, București, 2008, 31.

7 Ciucă, Marcel-Dumitru – Teodorescu, Aurelian – Popovici, Bogdan Florin (red.): *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*. Vol. I. București, 1997, 56.

8 Beldiman: i. m. 89.

9 Uo.

10 Waldeck, R. G.: *Athénée Palace*. Editura Humanitas, București, 2000, 164.

hogy „mindenféle tróger, svihák, gazember” belépjen a Mozgalomba.¹¹ Antonescut az állam érdekelte, szeptember 11-i kiáltványában az egyetlen vezető kéz szükségességét hangsúlyozta, és azt, hogy ez a kéz atyailag simogat, de lesújt, ha kell.¹² Szeptember 13-án közösen ünnepelték meg Codreanu születésnapját. De míg Horia Sima a Kapitány földi helytartójának szerepében tetszelgett, Antonescu azt üzentte a „kedves legionáriusoknak”, hogy „tiszteljétek tegnapi Kapitányotok” napját, és „kövessetek”.¹³ Mire Sima azt hangsúlyozta, hogy a Kapitány „száz évre rögzítette nekünk népünk fejlődési vonalait”.¹⁴ A pengeváltás után némi veszekedés következett. Horia Sima az új államot csupán legionárius államnak akarta neveztetni, Antonescu viszont ragaszkodott a nemzeti-legionárius állam megnevezéshez.¹⁵ Sima szerint a Tábornok bizalmasával, Mihai Antonescuval – szeptember 13-án – gyorsan megállapodott az állam megnevezésében, továbbá abban, hogy a Legionárius Mozgalom az egyetlen törvényes mozgalom az államon belül, Ion Antonescu „a Legionárius Állam Vezetője és a Legionárius Rendszer Főnöke”. Sőt, Sima maga úgy nyilatkozott, a főnökséget ő maga javasolta, hogy a Tábornok vállalja a Mozgalomért a felelősséget. Mihai Antonescu javaslatára pedig Sima a Mozgalom parancsnoka. Ezt királyi dekrétumba is foglalták.¹⁶ Ez emlékeztet arra a hatalmi dualizmusra, amelyet Károly király szeretett volna Codreanuval kialakítani, és pedig úgy, hogy ő megkapja a kapitányságot, a (volt) kapitány a miniszterelnökséget. Codreanu ezt azért sem vállalhatta, mert tudta, a miniszterelnökök hamar elhasználnának. A király még jobban tudta. Most viszont Antonescu – papíron – megkapta a főnökséget, a parancsnok pedig neki van alárendelve – elvben. Gyakorlatban, a legionárius szemléletben a Kapitány az igazi főnök, a Parancsnok pedig a Mozgalom feje. Viszont a játszma kimenetele az, hogy ki használódik el hamarabb, már megjósolható volt. A Berlinben élő legionárius Amzăr, mihelyt megtudta, hogy a Mozgalom lett az egyetlen törvényes mozgalom, megvonta a mérleget: „Ezzel a dekrétummal kezdődik – szerin-

---

11 Codreanu, Corneliu Zelea: *Circulări și manifeste*. München, 1981, 88.

12 Scurtu, Ioan – Beldiman, Corneliu – Honciuc, Dana – Pintilie, Badea-Florin – Bordeiu, Puiu Dumitru – Tănase, Tiberiu (red.): *Ideologie și formațiuni de dreapta în România. Vol. 6 – septembrie 1940 – februarie 1941*. București, 2007, 79.

13 *Ideologie...* id. kiad. 85.

14 Sima: i. m.

15 Ciucă, Marcel-Dumitru – Teodorescu, Aurelian – Popovici, Bogdan Florin (red.): *Stenogramele ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu. II*. București, 1998, 90.

16 *Ideologie...* id. kiad. 94–95.

tem – a legionárius mozgalom hanyatlása. A kommunista mozgalom fog megerősödni mögötte.”¹⁷ Maniu már korábban hasonlót jósolt, remélve, hogy Antonescu rákényszeríti álláspontját a Mozgalomra, és a meghasonlás a Vasgárda vezetőinek a számlájára írandó.¹⁸ Sőt, titkosrendőrségi jelentés szerint Maniu úgy vélte, hogy Antonescu a történelmi pártok és a Vasgárda között valamiféle egyensúlyt biztosít, és 1941 tavaszán demokratikus választásokat lehet majd tartani.¹⁹ A kormányalakítás során azonban már kiütköztek az ellentétek, mert Sima a hadügyi és a pénzügyi tárca kivételével valamennyit a Légiónak igényelte. Szeptember 14–15-én éjszaka sikerült megalakítani az új kormányt. Antonescu meg is undorodott a vasgárdisták hataloméhségétől és inkompetenciájától.²⁰ Antonescu a hadügyet eleve megtartotta magának, a fontosabbak közül a külügyet és a belügyet átengedte Mihail Sturdzának és Constantin Petrovicescunak, Traian Brăileanu megkapta a közoktatás- és vallásügyi tárcát, Victor Iășinschi munka- és egészségügyi miniszter lett, Alexandru Constant a sajtó- és propaganda kabinet államtitkára, Corneliu Georgescu a nemzetgazdasági minisztérium, Papanace a pénzügyminisztérium államtitkára, Sima pedig miniszterelnök-helyettes. Valójában egyiküknek sem volt minisztériumi gyakorlata. Sturdza ugyan diplomata volt, de inkább származása okán, Petrovicescu régi katonaként ismert, a Duca-perben Codreanu mellett tanúskodott. A többi posztot szakemberek és katonák töltötték be. A belügyminiszter viszont a megyék élére szinte kizárólag legionárius prefektusokat nevezett ki. A bukaresti rendőrség vezetését Ștefan Zăvoianu ezredesre ruházta. A rendőrség és a titkosrendőrség vezetését Alecu Ghica vette át. A három tényező – Antonescu, Sima emberei és a szakértők – között valamiféle egyensúly jött létre.²¹ Viszont Antonescu kialakította a maga kabinetjét, ami valamiféle magánkormány lehetett, Sima pedig a korábbi, úgymond rendfenntartó csapatokból kialakította a legionárius rendőrséget, a bukaresti élére először Victor Apostolescut nevezte ki, majd utána a „hűséges” Ion Boiant (fedőneven Gheorghe Moisescu),²² aki később a kommunista titkosrendőrség ügynöke

---

17 Amzăr, Dumitru Cristian: *Jurnal berlinez*. Editura România Press, București, 2005, 195.

18 *Ideologie...* id. kiad. 89–90.

19 I. m. 80.

20 Deletant, Dennis: *Aliatul uitat al lui Hitler. Ion Antonescu și regimul său*. Editura Humanitas, București, 2008, 68.

21 *Ideologie...* id. kiad. 99–101.; Beldiman: i. m. 57.

22 Sima: i. m.

lett.²³ Antonescu viszont a tapasztalt és megbízható Eugen Cristescut állította Moruzov helyére, márpedig a kémelhárítás (SSI) mindig is komolyabb erőt jelentett, mint a titkosrendőrség.

Az új rendszer jellege autoriter, azonban a kettős hatalom miatt csak átmeneti lehetett,²⁴ amelyet erősen átszőtt a legionárius fasizmus. Maga Antonescu is időnként zöld ingben jelent meg, de a stabilitás és a mozgalom között az egyensúly törekenynek ígérkezett. Maniu a közrend érdekében lefújta azt a szeptember 15-ére hirdetett gyulafehérvári nagygyűlést, amelyen a bécsi döntés ellen tiltakoztak volna. Állítólag Teleki Pál magyar miniszterelnök egymillió lejt utalt át Maniunak a béke érdekében. Erre jó félév tized múlva a magyar kémelhárító főnök emlékezett,²⁵ de emlékein kívül nincs rá kemény adat, és nem valószínű, hogy a román parasztpárti politikus megkockáztatott volna ilyen tranzakciót. Az is csak külföldi diplomáciai körökben elterjedt pletyka lehet, hogy Maniu ekkor Erdély autonómiáját szerette volna kiharcolni a magyar és a német kisebbség követeléseinek felkarolásával.²⁶

A közrendet a legionáriusok zavarták meg. Nem sok jót ígért Sima prognózisa: a győzelem Románia legionarizálásával jön majd el; emellett groteszk mozzanatként hatott az, ahogy megismételte Codreanu szegénységi fogadalmát, amely a Moța-Marin temetéskor hangzott el.²⁷ Arról nem szólt, amit a Kapitány éppen az esküt közlő körlevélben hangsúlyozott: Moța és Marin „nem azért haltak meg, hogy áldozatuk révén legyőzzünk egy kasztot és majd ennek palotáiban rendezkedjünk be, folytatván az ország és mások munkájának kizsákmányolását, folytatván a csencselő, luxus, züllött életet.” Így a román nép erejét nem szívja más, mint „a vámpírok új kategóriája, azaz: mi”.²⁸ A szeptemberiek éhesek voltak. Mert ugyan a sajtó lelkesen hirdette, hogy a Kapitány volt a legnagyobb román forradalmár,²⁹

23 Lásd: *Tentativa de lovitură de stat din 20-23 ianuarie 1941*. <http://www.scribube.com/istorie/TENTATIVA-DE-LOVITURA-DE-STAT-13349241.php>; Munteanu, Corneliu: *Masacrul de la abator*. <http://mizeriaistoriei.wordpress.com/tag/evreiatarnati-in-carlige-la-abator/page/29/> [letöltve 2013. október 17-én].

24 Beldiman: i. m. 20.

25 Haraszi György (szerk.): *Vallomások a holtak házából. Ujszászy István vezérőrnagynak, a 2. vkf. osztály és az Államvédelmi Központ vezetőjének az ÁVH fogságában írott feljegyzései*. Corvina Kiadó, Budapest, 2007, 266., 268., 380., 383.

26 Bratianu, Maria G.: *Roumanie 1938–1940*. Paris, 1996. 39.

27 *Ideologie...* id. kiad. 109–110.

28 Codreanu, Corneliu Zelea: *Circulări și manifeste*. München, 1981, 121.

29 Arhiva Națională Istorică Centrală, București, Fond Ministerul de interne, diverse (a továbbiakban: MID), 11/1930. 48.

a Kapitány apja úgy nyilatkozott a sajtónak: fia azt mondta, a legionárius hatalomátvétel előtt egy évig katonai uralomra van szükség, Antonescuéra, ezért ő „Isten és urunk, Mihály Arkangyal küldötte,” neki Isten céljait kell szolgálni, és a kormányt szakemberekből kell összeállítania.³⁰ Ez kemény csapás Sima legitimációjára, és megvallása annak, hogy a Mozgalom még nem érett a kormányzásra. Ráadásul Ion Zelea Codreanu úgy viselkedett, mintha ő lenne a Mozgalom vezetője. Sima a „forradalom” embere volt, de még mielőtt bekövetkezett volna, ez a forradalom kezdte felfalni gyermekeit. A legionáriusok világában igazában nem ment vérre a dolog, de sokan meghasonlottak, a régiek és az újak egymásnak mentek. Dumitrescu-Borşát, amikor Berlinből hazatért, már az utcán elfogta az undor „a zöldinges trógerektől”, és aztán a Gutenberg utcai székházban nyüzsgő „koszhardt bandától”. Persze azért is, mert nem szívelte Simát. Szóvá is tette neki, hogy a lengyel menekülteket kifosztották, meglopták, és nem igazán értette meg Sima szabadkozását: „Ej, atyám, ők is úgy boldogulnak, ahogy tudnak, eleget szenvedtek eddig.”³¹ Természetesen az eleget szenvedőktől a zsidók szenvedtek a legtöbbet, akiknek legfeljebb annyi elégtételük azért lehetett, hogy most a legionáriusok verték az antiszemitizmus pionírjait, a cuzistákat.³² Rendszeresen megsarcolták, kifosztották a zsidó kereskedőket, a vonatokon még a zsidó vándorkereskedőket is. Tulceán az ifjú legionárius funkcionáriusok – Sima kifejezésével – „a húszéves forradalmár mentalitásával azt hitték, jót cselekednek”, amikor a zsidó kereskedőt arra kényszerítették, hogy cipőt adjon a mezítlábás gyermekeknek, hiszen „a néptömegek kizsákmányolásából gazdagodott meg”.³³ Az pedig a régi betyárhagyományokat idézte, ahogy a társadalmi igazságosság bajnokai még a közutakon is meg-megállítottak egy-egy autót, először zsidókra vadásztak, de aztán már egyre inkább az útonállókat, ami az autóban volt, és nem az, hogy ki vezette.³⁴ Prémek kabátban sem volt tanácsos az utcán megjelenni, mert viselőjére könnyen rátámadhattak. A zsidókat emellett még a különböző törvényrendeletek korlátozásai is sújtották. (A Iaşinchi-fele – és államvezetői ellenjegyzéssel készített – törvényrendeletekkel a köz-

30 *Ideologie...* id. kiad. 111.

31 Dumitrescu-Borşă, Ion: *Cal troian Intra Muros. Memorii legionare*. Bucureşti, 2002. 307., 315.

32 Veiga, Francisco: *Istoria Gărzii de Fier 1919-1941*. Editura Humanitas, Bucureşti, 1995, 307.

33 Sima: i. m.

34 Hudîţă, Ioan: *Jurnal politic. Vol. V. 7 septembrie 1940 – 8 februarie 1941*. Iaşi, Institutul European, 2000, 127–128., 209.

hivatalokból, kereskedelmi és ipari vállalatokból elbocsátották a zsidókat, földtulajdonukat államosították, egyelőre... Zsidónak minősítették a zsidó szülők vagy a zsidó apa gyerekeit.³⁵) A zsigeri brutalitás és a fondorlatos korrupció egyaránt érvényesült. És mindenkinek jutott valami látványosság. Lupescu villája valóságos zarándoklat színhelye lett, aztán a legionárius rendőrség vette át az épületet, amelyből „mindent elloptak”.³⁶ A legionárius rendőrség feladata a bosszú volt, gyorsan letartóztatták azokat a carlista vezetőket, akiket még Antonescu hagyott szabadlábon, és azokat a csendőröket és rendőröket, akik a Vaszárda üldözésében jeleskedtek. Szégyenfához kötötték ki – néhány órára – a tolvajokat, akik közpénzeket tulajdonítottak el, még legionáriust is. Jellemző Sima hatalomgyakorlására, hogy magához hívatta azt, aki az első szégyenfákat állította Ilfov megyében, és figyelmeztette, hogy ez a büntetés olykor nagyobb károkat okoz, mint maga a szociális betegség, mert a kikötött ember részvétet kelt, ugyanakkor tett neki a büntető kamerád „fanatikus magatartása”, az, ahogy „szemei villogtak a dühtől,” és „úgy nézett ki, mint egy Arkangyal az utolsó ítéletkor”. Ezek után az ilfovi gyakorlat országos gyakorlattá vált, Bukarestben a fő utcán éppen a rendőrpáncsnokság előtt állítottak fel szégyenfát.³⁷ Antonescu ezzel szemben „megvizsgálta a börtönöket és a bukaresti rendőrség fogházát. Megállapította, hogy hónapokon, sőt éveken keresztül tartanak embereket előzetes letartóztatásban anélkül, hogy az eljárást lefolytatnák ellenük. A letartóztatottak ellátása nem megfelelő, és a közegészségügyi ellátás is a legvadabb állapotokra emlékeztet. A bukaresti főkapitányság fogdáiban valóságos kínzótermek vannak berendezve, ahol a letartóztatottakat különböző kínzásoknak vetik alá. Antonescu tábornok megállapította, hogy ezzel szemben a prefektus irodahelyiségei választékosan vannak berendezve, fürdőszobával, játékkeremmel és könyvtárral. Olyan kiáltó az ellentét a prefektus irodahelyiségei és a tisztviselők irodahelyiségei között, hogy megérdemelné az egész épület a rombadöntést, a tisztviselők irodahelyiségeiben a sötétség miatt reggeltől estig ég a lámpa, egy kis helyiségben tizen-tizenöten vannak összezsúfolva, és semmiféle egészségügyi berendezés nincs bennük. Antonescu tábornok elrendelte, hogy sürgősen változtassanak ezeken az állapotokon.”³⁸ Látszik, hogy készült valamire.

---

35 Beldiman: i. m. 223–237.

36 Dumitrescu-Borşa: i. m. 339.

37 Sima: i. m.

38 MOL, MTI, Bukarest, október 4. <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>

Sima – bár ő és rendőrsége rendre intett – egyetlen hatékony tevékenysége a vallásos ceremóniák – temetések, újratemetések, gyászmisék – színrevitele volt. De ez csak elfedte az egyre szomorúbb valóságot, és fokozta a legionárius elszántságot, valamint Antonescu ellenérzéseit is, mert ő a papok kapzsisága miatt nem járt templomba.³⁹ De Simát és társait a Mozgalom logikája vezette: „Egy forradalom – emlékezett – nem engedheti meg magának a luxust, hogy miután lerombolt egy rendszert, másoknak engedje át a kezdeményezést. [...] Minden forradalomnak közös az íratlan törvénye, az, hogy utolsó lehetőségeit is kimerítse. [...] A legionárius forradalom nélkül a carlista rendszer törvénytelenégeit eltemették volna.”⁴⁰ Az egyik bázei újság viszont jól jellemezte Antonescu politikáját: „Mint államvezető nem csupán az államot vezeti, hanem a fiatal királyt és a legionárius mozgalmat is, amelyet megnyert a nemzeti-legionárius kormányzattal való együttműködésnek, s ezzel a diplomáciai bűvészműtatvánnyal a forradalmat evolúciós mozgalommá alakította át.”⁴¹ Mégis nyitva maradt a kérdés: az evolúció miként gyűri maga alá revolúciót?

*

A kettős hatalom világában a bosszú volt az első napirendi pont, a második az irányított – magyarán: a parancsuralmi – gazdaság kialakítása. Antonescu a bosszút törvényes mederbe akarta terelni, a gazdasági élet irányítását pedig bevált szakemberekre bízni. A Vasgárda forradalma ennek ellenzőjét jelentette. Az ellentéteket elleplezték az ünnepek.

Október 6-án, amely Antonescu számára az államcsíny, Simának pedig a legionárius forradalom egyhavi ünnepét jelentette, Antonescu, aki maga is zöld inget viselt, összehívatta a zöldingéseket, hogy megünnepeljék a győzelem napját. A legionáriusok a felvonulást erődemonstrációnak szánták. Mihály király is felvette volna a zöld inget, de ezt Antonescu nem engedte, viszont elmondatta a legionáriusokkal, hogy „a Kapitány és a Nemzet szellemében, a Király és a Tábournok színe előtt esküszünk, hogy a mi végső áldozatunkkal egy népet alkotunk és egy Országot, mely olyan, mint »a Szent Nap az égen«.” A szent nap eszménye megkövetelte a tisztogatást. Antonescu viszont azt ajánlotta, hogy mondjanak le a bosszúról.⁴² Sima szerint erős hatást gyakorolt a görögkeleti és a görög katolikus papok felvonulása:

39 *Stenogrammele... Vol. II.* Id. kiad. 590.

40 Sima: i. m.

41 MOL, MTI, Genf, szeptember 27. <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>

42 *Ideologie...* Id. kiad. 173.

„A legionárius credo mély meggyökerezését példázta mindkét felekezeti román papságban.”⁴³ Antonescu is hatott, mert egy hét múlva a papságot is figyelmeztette. Látszólag megint Moțát visszhangozta: „Az ikonoktól és az oltároktól indultunk, és hozzájuk érjünk vissza.” Moțánál azonban a főnevek egyes számban állnak, és az ikon parancsa vezet, Antonescu felhívásában viszont ő maga: „A legionárius rendszerben nincs politika. Az egyetlen követendő politika a nemzet szeretete.”⁴⁴

Sima az október 6-i százezres felvonulást erődemonstrációnak szánta, hogy kikényszerítse a parlamenti választásokat, de Antonescu természetesen kitért, éppen azért, mert látta a tömegek manipulálhatóságát. Antonescu számára a nemzet életkerete az állam. Ezt az államot bomlasztotta fel Károly király és a többpártrendszer, ezért a cél és a feladat: az állam rekonstrukciója. Az út a katonás rend, hiszen a tábornok lépten-nyomon hangsúlyozta, hogy a hadseregben szerzett tapasztalatai alapján jár el. Korábban Codreanu is azt tette, amikor mozgalmának paramilitáris jelleget adott, miközben a vezetőket periodikusan váltogatta. Antonescu és Codreanu közös vonásai: a fegyelem, a rend, a dák önfeláldozás kultusza. Most csak ez maradt a Mozgalomnak, ez is groteszk visszájára fordult. Sima foglya lett a mozgalomnak, 1938 őszén ő maga is Codreanu tiltása ellenére szervezte a terrorakciókat, és most a cselekvés szabadságát nem tagadhatta meg kamerádjaitól – ereje sem volt hozzá, hogy megtagadja. Legfeljebb az értelmiségieket nem engedte be a Mozgalomba,⁴⁵ ők csak a Légio barátai lehettek, miközben „a szeptemberiek” jöttek csöstül. El kellett őket foglalni, ha nem volt valamilyen ceremónia, és október közepén éppen nem volt, bár a Kapitány és társai meggyilkolása évfordulójának megünneplésére lelkileg nagyon is készültek. És ez egy okkal több, hogy a pozíciószerezés lehetőségeivel éljenek. Viszont a legionárius eszmények megvalósítása érdekében át kellett alakítani a gazdaság szerkezetét. Márpedig ezt a liberálisoktól jött gazdasági miniszter igyekezett kézben tartani, miközben Antonescu utasítására az elnyomorodás ellen kemény intézkedéseket hoztak. Sima a minisztertanácsi üléseken – bár miniszterelnök-helyettes volt – alig-alig hallatta hangját. Ugyanakkor a feladatokkal tisztában volt. Szeptember derekán az egyik olasz újságírónak már jelezte, hogy „jelenleg még nem gondolunk arra, hogy milyen népképviselői rendszert léte-

43 Sima: i. m.

44 General Ion Antonescu: *Apel cătră preoțimea română. Biserica și școala*, 1940. október 13. 43. sz.

45 *Pe marginea prăpastiei. Ion Antonescu și Mișcarea Legionară*. Editura Scripta, București, 1992, 26.

sítsünk, ez a kérdés nem sürgős. Sokkal sürgősebb az a kérdés, hogy az állam minden gazdasági áldozattal beavatkozzék, és az egész nemzeti gazdaságot alávesse a nép szükségleteinek. A kapitalizmust nem akarjuk eltörölni, ezt csak javítani és módosítani akarjuk.”⁴⁶ Október derekán éppen a gazdasági élet átalakításának kérdésében meglehetősen rövid levélben keményen rátámadt a tábornokra, és levél levelet követett. Az október derekától a hónap végéig tartó levélváltásban minden eddiginél jobban kirajzolódik a legionárius program, pontosabban annak hiánya. Mert ugyan a legionáriusok folytatták a „fémek csatáját”, mármint az ócskavasgyűjtést,⁴⁷ de ez nem hozhatott fordulatot a gazdasági életben.

„Amíg gazdasági téren nem lesz egységes irányítás – írta és jósolta Sima -, a dolgok romlanak egész a csődig.” És mivel „a legionárius rendszer nem tűrhet liberális gazdasági struktúrát,” most „két világ ütközik”. Miként Olaszországban és Németországban, „a gazdaságban is a politikai elemre kell helyezni a hangsúlyt”. „Lelkes ember kell, aki egyben technikus. A technikus önmagában és a múlt század gazdasági szemléletével tönkre tesz.” Sőt, „a régi világ emberei, még akkor is, ha őszinték, nem tudnak jót cselekedni, mert nem tudnak gondolkodni az államtól irányított gazdaság szellemében.” Sima sürgette az új állami struktúrához való alkalmazkodást, csak éppen az nem derült ki, hogy miben is állna a nagy változás. De gesztusokból, elejtett szavakból, homályos mondatokból felsejlik az, hogy amit Sima akart, azt korábban Cioran fogalmazta meg a legkonkrétabban, és ez: Románia színeváltozása. Később Cioran úgy nyilatkozott, hogy nem hitt a színeváltozás megvalósíthatóságában. De most, 1940–41-ben annál inkább, azt hitte, eljött az ő ideje. A színeváltozás programja túllépett az antiszemitizmuson az általános polgárellenesség felé. A legionáriusok antiszemitizmusa polgárságellenességgel párosult. Csak míg a zsidóság kifosztását legitímálta a korszellem, a polgárságét már csak azzal lehetett volna igazolni, hogy a nemzetközi plutokrácia szövetségeseire, az elzsidósodott elemekre mérnek csapást. De ezt is csak óvatosan, mert ha a polgárok kifosztását intézményesítik, akkor felbukkan a kommunizmus vádjá, márpedig a legionarizmus összefonódott az antikommunizmussal. És Hitler ugyan szövetkezett Sztálinnal, de mivel mindkét fél készült a másikkal való leszámolásra, Antonescu és a Vasgárda is elszánta magát, hogy melyik oldalra áll, azaz a kommunizmus elleni harcnak kellett alárendelni mindent. A kommunizmus vádjá tehát nagy súllyal esett latba, és Hitler is felszámolta azt a

46 MOL, MTI, Róma, szeptember 17. <http://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1>

47 MID, 11/1930. 50.

náci baloldalt, amely a náci forradalmat tovább akarta fejleszteni. A Führer kompromisszumot kötött a hagyományos világgal, és azt saját céljainak rendelte alá. A legionáriusoknál viszont „a zsidó” lassan már minden olyan polgárt jelentett, aki nem osztozott nézeteikben és szenvedélyeikben.

Antonescu is tudta ezt, amikor Simának bővebben válaszolt. A német és az olasz példára való hivatkozást némi gúnnyal és kioktató módon utasította el: „Mind a fasiszta, mind a nemzetiszocialista forradalom nemhogy nem rombolta le, hanem támogatta a burzsoá gazdaságot. Én nem rombolhatom le egyszerre a zsidó és liberális gazdaságot, mert ez a gazdaság a román burzsoázia gazdasága.” Más szóval úgy tűnik: Antonescu nem akarja a piacgazdaságot parancsuralmi gazdasággal helyettesíteni, sőt, mintha a burzsoázia egységét képviselve, a különböző diszkriminatív intézkedések ellenében a zsidók mellé állna. Valójában olyan hatalmi harc dúlt, amelynek tétje az volt, hogy melyik miniszter vegye át a gazdaság irányítását, és a zsidókat miként fosszák ki. Sima Manoilescut szeretete volna kineveztetni, de a korporációs szemléletet képviselő neves közgazdásznak csekélyebbek voltak a gyakorlati ismeretei, egyébként a bécsi döntés idején éppen külügyminiszter volt. Ezt a kérdést Antonescu válaszában nem is feszegette, és azt sem, hogy ő a zsidókat fokozatosan akarta kiszorítani a gazdasági pozíciókból, míg Sima rövid idő alatt akarta ezt elérni. Jellemző, hogy míg a minisztertanácsban csak nagyon röviden nyilatkozott, amikor viszont arról volt szó, hogy a zsidó javakat romanizálják, megeredt a nyelve.⁴⁸ Antonescu igényt tartott a zsidók szakértelmére, egyelőre nélkülözhetetlennek tartotta, és ez megfelelt a W-W-Juden (wirtschaftlich wertvolle Juden = gazdaságilag értékes zsidók) náci képzetének. Ekkor még a zsidó vagyon megszerzését gengszter szokásnak minősítette.⁴⁹ Ezekről persze csak a minisztertanácsi üléseken lehetett beszélni. Írásban célszerűbb volt a szakértelem és az állami tekintély fontosságáról elmélkedni, arról, hogy mi mindent tett ezek érdekében, és miként rombolják mindezt a legionáriusok, akik katonatisztek és idegen állampolgárokat inzultálnak, más vagyonát kobozzák el, állásuktól fosztanak meg olyanokat, akik nincsenek benne a Mozgalomban, és így aztán naponta több óráját veszi igénybe a különböző incidensek elsimítása. „Ha így folytatjuk, Sima úr, akkor nemcsak a gazdasági rend, hanem az egész legionárius rezsim, a kormány és az ország is összeomlik.” Ehhez pedig nem adja a nevét. Sima úgy válaszolt, ahogy egy kicsit tudálékos ideológusba oltott tanárhoz illik, aki partnerét némileg még hülyének is nézi: „Minden félreértés oka, tábornok úr, a szellem, a felfogás és a lelki atmo-

48 *Stenogrameme... Völ. I. Id. kiad. 701–705.*

49 *Stenogrameme... Völ. I. Id. kiad. 710.*

szféra, nem pedig az emberek. A legionárius rendszer legionárius szellemben való kormányzást követel meg, totalitárius kormányzást. A totalitárius kormányzat egyetlen – győzelmes – mozgalom politikai monopóliumát követeli meg, ha akarja, kizárólagosságát: mint Olaszországban és Németországban.” Azt is szemére hányja Antonescunak, hogy ahelyett, hogy szankcionálnák a régi pártokat, titokban támogatják őket. Ezzel megsértik a nemzeti-legionárius állam alapító dekrétumát, és elvesztik a Tengely bizalmát. Nem érvényesül az irányított sajtó követelménye. Régi emberekkel nem lehet irányított gazdaságot csinálni. Mindezért a felelősség megoszlik a kormány, a kormányfő és a Mozgalom között, amelynek így „elkopik a dicső múltja”. Persze nemcsak ez, hanem – mint érzékeltette – maga a tábornok is, akit szerinte behálózna a régi világ emberei, visszaélnék jószágával, legjobb szándékait keresztezik, márpedig a tábornok leglojálisabb és legőszintébb támogatói a legionáriusok. A Mozgalom „szelleme valamennyiünket meghalad. Ki kell teljesednie.” Ezért „a legionárius forradalom akadályozása fatális az országra nézve”, tehát „menjünk előre a Kapitány útján, adja meg a szabadságot, hogy megvalósítsuk a legionárius programot, ami még el sem kezdődött, mert eddig a kormány foglyai voltunk”. Antonescu erre főleg rövid, aforisztikus mondatokban válaszolt. „Ez nem a polémia ideje”; „Két karmester egyszerre nem vezényelhet egy zenekarnak”; „A párt és az állam elválnak egymástól és nem azonosak.” A lényeg: ha valakit a Mozgalom részéről állásra akarnak felterjeszteni, azt tegyék Horia Sima parancsnok útján, aki „Antonescu tábornok legfelsőbb irányítása alatt áll”.⁵⁰

Fabricius, német követ egyenesen azt javasolta, hogy német részről szegüljenek szembe Sima szándékainak, akinek az elképzeléseit naivaknak minősítette, ugyanakkor a tábornok és a parancsnok incidensek nélküli együttműködését szükségesnek tartotta, a Vasgárdát gyengének, ha viszont a gazdaság nem működik, akkor a román közvélemény azt a németeknek tudja be.⁵¹ 1941 decemberében Amzăr elolvasta a levélváltást, következtetései: „Sima legionáriusai forradalmárok és semmi más, hivatásos forradalmárok, akik az államot olyan eléggé homályos modell szerint akarták átalakítani, amelyben egyébként sok volt az előzetes tanulmányozás nélkül átvett fasiszta és nemzetiszocialista elem.” Így „Sima szétverte volna az államot anélkül, hogy valami jobbat állított volna a helyébe.”⁵² Később, emlékirataiban sem tudta bővebben kifejtetni, hogy mit akart, csak idézgette, amit hajdan a

50 *Pe marginea...* Id. kiad. 115–123.

51 Vlad, Radu-Dan (red.): *Evenimentele din ianuarie 1941 în arhivele germane și române. Vol. 2.* Editura Majadahonda, București, 1998, 57.

52 Amzăr: i. m. 276–277.

tábornoknak írt. Azt elárulta, hogy maga Antonescu adott utasítást bizonyos alapvető cikkek – kenyér, hús, olaj, szappan – fejadagokban való árusítására és áraik maximálására. És mivel ez az irányított gazdasági gondolkodás kezdete volt, mindez felbátorította, hogy teljes formában fejtsse ki, mit jelent az irányított gazdaság. Azt elismerte, hogy a csöddel való fenyegetés túlzás volt, a gazdasági rendszer továbbra is működött, „de a néptömegek kárára, a kistisztviselők, a parasztok és a munkások kifosztása árán”. És ha később a városokban jelentkezett némi jólét, az állam továbbra is korrupt maradt, a minisztertől az utolsó csendőrig mindenki az egész nép nyomorának kizsákmányolásából alakította ki a maga helyzetét. Viszont maga Antonescu is a minisztertanácsban az állam irányító szerepét hangoztatta, amikor a munkások bérének emelését és az árak stabilitását követelte. Sima pedig a tervgazdaságot kérte számon – utólag. Leveleiben ilyesmiről nem írt, mintha még nem tudta volna, hogy a nácik és a szovjetek már bevezették.⁵³

Antonescu valóban komolyan vette az állam beavatkozását a gazdasági életbe. A német modell számára a kitartást, az energiát, a hozzáértést jelentette. Hosszasan foglalkozott azzal, hogy a túl sok hivatalnok túl keveset dolgozik, százezret el akart bocsátani, a többi munkamorálját pedig javítani akarta az ebédidő kurtításával, mert a sok zsíros és káposztás étel miatt délután már csak szunyókálnak, viszont a munkában álló hivatalnokok fizetését a hatékonyság érdekében emelni akarta. Az államot tartotta a legfőbb földtulajdonosnak, keményen elrendelte, hogy minden földet vessenek be, műveljék a zöldséges kerteket, a parlagföldeket államosítsák, a vetés ideje alatt zárják be az iskolákat. A középparaszti réteg támogatását fő célnak tartotta, leszállította a kamatlábat, ha netán az árak rektifikációját javasolta egyik minisztere, közölte: „Nem rektifikálok. Guillotine-nal jövök.” Mérgelődött amiatt, hogy a piacon a retekárus 9 lejért árulta a kötegeket, de ha jött az ellenőr, megbillentette az árat mutató táblát, hogy csak 6-ot mutasson. A nagy kérdéseket csak ritkán vitték a minisztertanács elé. Éspedig azt, hogy – november derekán – Sima a kőolajipar államosítása mellett állt ki, de a liberális miniszter leintette, és a zsidó javak kisajátításáról beszélve elterelte a kérdésről a figyelmet. Antonescu és Sima egyszer szólalkoztak össze, amikor a tábornok a fegyvergyártás érdekében a narancsimport korlátozását rendelte el, Sima viszont ezt ellenezte, a lakosság vitaminszükségletére hivatkozva.⁵⁴ A legfontosabb szervezési reform az volt, hogy romanizáló

53 Sima: i. m.

54 *Stenogrammele... Vol. I.* Id. kiad. 48., 187., 195–196., 207., 238., 282., 319., 388., 615.

komisszárokat küldtek a vállalatokhoz, akiknek a tevékenysége valóságos katasztrófának bizonyult. Igaz, hogy ezzel szemben Sima a zsidó vállalatok megkaparintására bizottságok felállítását javasolta, és éppen a liberális gazdasági miniszter ötlete volt a komisszárok kinevezése, ezzel ugyanis legalább a termelés folyamatosságát biztosítani lehetett, míg különben a teljes kisajátítással megbénították volna. Viszont olyan sok legionárius lépett elő komisszárnak, hogy az intézményt legionárius reformnak tartották. Fabricius – emlékezett Sima – gonoszul kinevette Hermann Neubachert, a német gazdasági megbízottat, ha a komisszárok valamiféle „hőstettéről” értesült. Sima viszont keserűen vette tudomásul, hogy Neubacher, ahelyett, hogy tanácsokkal látta volna el őket, csak a zsidóktól elkobzott vagy elkobzandó javak megszerzésén fáradozott, márpedig ezekre a legionáriusok tartottak igényt. Sőt, a nácik és az erdélyi szászok még össze is játszottak a zsidókkal, hogy megszerezzék azt, amit a legionáriusok szerettek volna. Így lettek a nácik és Antonescu a régi, liberális rendszer védnökei – Sima szemében; Sima pedig saját magát a román nép érdekei képviselőjének tartotta a náci kapzsiság ellenében. Az ő kifejezésével „háromszögű gazdasági háború” folyt, valójában négyszögű, mert Antonescu, a nácik, Sima ugyanazt akarták a zsidókkal szemben vagy inkább ellenükben, de egymással is vetekedtek. A parancsnok ugyanakkor arra is emlékezett, hogy maga Antonescu is igyekezett megállítani a német felvásárlásokat, és ezt ő – tartva magát a titoktartás követelményéhez – nem mondhatta el német pártfogóinak, aki elől ő maga is meg akarta szerezni, amit lehet.⁵⁵

Bár a német vezetésnek jól jött a román állam dualizmusa és a Vaszgárda okozta zavarok, tartott a gazdasági életet megbénító káosztól. A káoszra való hivatkozással Antonescu is saját pozícióját próbálta erősíteni a német féllal szemben. A németek tartottak a kőolajipar államosításának legionárius törekvéseitől, viszont Antonescu is kemény partnernek bizonyult. Románia függetlenségének megőrzését hangsúlyozta. Találóan nevezte a kőolajat „a román boldogság és boldogtalanság forrásának”, mert hatalmas gazdagság, de a külföldiek megszerezték, és ők alakították ki az érdekeiknek megfelelő politikai rendszert.⁵⁶ Viszont nem vette jó néven, hogy a prahovai (kőolajvidéki) legionáriusok az ő tudta nélkül angol ügynököket fogtak el és bántalmaztak.⁵⁷ A kőolajipari vállalatokhoz olyan komisszárokat nevezett ki, akik visszafogták a termelést, mert attól lehetett tartani, hogy hamar kimerülnek a készletek. Az államvezető azt is igyekezett megakadályozni,

55 Sima: i. m.

56 *Stenogrammele... Vol. I.* Id. kiad. 594.

57 Sima: i. m.

hogy a német katonák az otthoni család és rokonság számára korlátlan mennyiségben vásároljanak élelmiszert a piacon. Így végül megegyeztek a német szervekkel: minden katona karácsonyra hazaküldhet egy ötkilós csomagot.⁵⁸

A káosz még a Mozgalmon belül is tartósan érvényesült. November 8-án Jászvásáron készültek megünnepelni Mihály Arkangyalt, mert „ha az Arkangyal segített abban, hogy – emlékezik Sima – elkeressük a sötétség hadait, mely sötétség még a királyi Palotába is befészkelte magát, akkor most az ő lábaihoz kell sietnünk, hogy köszönetünket fejezzük ki, és további védelmét kérjük a ránk váró megpróbáltatások ellen.” Márpedig sok megpróbáltatás várt rájuk. Antonescu ezen a napon Bukarestben akarta Mihály király napját megünnepelni. És ezzel ország-világ előtt teljes lett volna a dualizmus. Végül megegyeztek abban, hogy Jászvásáron ünnepelnek. Csak hogy az egészet beárnyékolta Codreanu apjának akciója. Az öreg tanár – Sima szerint néhány régi legionárius, köztük Dumitrescu-Borşa biztatására – elhatározta, hogy átveszi a vezetést. Sima felkereste az öreget, aki közölte vele, hogy hívja össze a bukaresti fészkeket, hirdesse ki nekik, hogy ő a főnök, majd Jászvásáron neki nyilvánosan ilyen megszólítással tegyen jelentést: „Codreanu professzor úr, a Legionárius Mozgalom főnöke és a Kapitány Földi Helytartója...” Erről jól elbeszélgettek este 11 órától reggel 6-ig – az öreg az ágyban, Sima mellette egy széken ücsörögve. A Parancsnok legfeljebb arra hivatkozhatott, hogy a Kapitány családjának tagjait kizárta a Légio vezetéséből. Végül abban egyeztek meg, hogy Sima autóval elviszi Jászvásárra. Az autó meg is jött, de Sima nélkül, mert ő inkább Antonescu különvonatára szállt fel. Az öreg Codreanu pedig nem szállt be, végül csak két rendőrfelügyelő szenvedett halálos balesetet gyorsajtás miatt. Sima pedig végigszenvedte az utat, mert nem jutott eszébe semmi, és beszélnie kellett. De aztán sikerült, legmélyebb gondolata, miután a Vaszgárda történetét áttekintette és 1938-as megsemmisítését említette: „És akkor a Kapitány a Román Néphez intézte legnagyobb és utolsó beszédét: elfogadta a halált.” Az öreg Codreanu ékebben és hosszabban rögtönzött, amikor – jól végiggondolva, hogy mit akar – mindenkire szolt és külön-külön mindenki érdemeit hangsúlyozta, mintha ő lenne a Légio vezetője. Ecsetelte az ország vágyakozását az ifjú király uralmára, és külön említette, hogy az ország története nem felejt el a tábornoknak, hogy ama bizonyos éjszakán (amikor szeptember 6-án lemondatta a királyt) életét tette kockára, és elkerülte a vérfürdőt. Aztán a jelenlévő nácikat és olasz fasisztákat Románia szövetség-

---

58 *Stenogramele... Vol. I.* Id. kiad. 503.

géről biztosította, hogy végül elkialthassa: „Heil Gott Gesandtem Führer Adolf Hitler!” és „Victoria e gloria al nostro Duce Benito Mussolini!” Az is kínos volt, ahogy Simát megdorgálta, ha a jövés-menésben elébe próbált kerülni, és a legkínosabb, hogy három legionáriust parancsnokká léptetett elő – köztük Simát, a Parancsnokot, aki a várost már október 31-én a Legionárius Mozgalom Városává nyilvánította. Azt már csak a beavatottak vetették észre, hogy Antonescu úgy beszélt, mint aki a Légio fővezére, amikor az ország, a hadsereg és Légio nevében adományozott kardot az ifjú királynak, és a legionárius köszöntésnek – Éljen a Légio és Kapitány! – csak az első részével búcsúzott. A francia ügyvivő nem is olvasta ki a Simához intézett burkolt fenyegetést, hanem a bombasztikus szólamokon szórakozott, főleg azon, hogy az öreg Codreanu „két *delirium tremenses* válság” között „bohóc közzjátékot” rendezett.⁵⁹ De még nincs vége.

November 13-án – miután előtte egy nappal, 12-én Antonescu Olaszországba utazott – az öreg Codreanu egyesek szerint csupán 15–20 hívével,⁶⁰ mások szerint több száz legionáriussal elfoglalta a Mozgalom székházát,⁶¹ de aztán több halottal járó lövöldözés után győzött a Simához hű sokaság. A Kapitány apját természetesen nem bántották, aki még egy ideig üldögélt a szobában, majd látva a fejleményeket, elment.⁶² Két fiát, Horiát és Decebalt viszont letartóztatták és jól elverték. Dumitrescu-Borşát, a Légio papját is elfogták, de vele is, mint az egyetlen spanyolországi veteránnal, csínján kellett bánni, és amikor megkérdezte Zăvoianut, a rendőrfőnököt, hogy miért tartóztatták le, ez könnyező szemekkel csak annyit tudott rebegni: „Nem... tudom... Horia Sima.”⁶³ Simának jó oka lehetett, mert a pap nem vette tudomásul, hogy ez már más Légio, és élesen bírálta a vezetést és a fejleményeket, de megúsza kizárással és internálással.⁶⁴ Az összes legionáriust, aki részt vett a székházfoglalási akcióban, kizárták, egy kivétellel, a Kapitány papját ugyanis nem illett kizárni.

Igazi sikernek csak azt könyvelhette el Sima, hogy szinte minden földet megműveltek, mert sikerült mozgósítani a legionárius parasztokat, Anto-

59 Traşcă, Ottmar – Stan, Ana-Maria: *Rebeliunea legionară în arhive străine*. Editura Albatros, Bucureşti, 2002, 131.

60 Simion, A.: *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 – ianuarie 1941*. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976, 210.

61 Waldeck: i. m. 237.

62 Sima: i. m.

63 Dumitrescu-Borşa: i. m. 341.

64 I. m. 329–331., 346.

nescu ezzel szemben annak tudta be a sikert, hogy kirendelte a katonaságot dolgozni.

A parasztságra mindenki szívesen hivatkozott, mint a társadalom alapjára, a hadsereg legénységének zöme is a falu világából jött, de a totalitárius rendszerek bázisát a mozgósítható városi elemek alkották: a hivatalnokok és a munkások. A mozgósítás és az önmozgósítás, a fasiszta extázis hangulatát – a maga módján – érzékletesen tudta felidézni az emlékező Sima: „A legionáriusok, akik az Államban felelősségteljes állásokba kerültek, »fel akarták égetni a fokozatokat«, ahogy arra valamikor Emil Cioran felhívta az ifjúságot. A fő baj, amelybe kormányzásunk során a mozgalommal való kapcsolataink során beleütköztünk, éppen a legionárius dinamizmus volt. Minden legionárius, aki közhivatalba került, sorstól való küldetésének érezte, hogy teljes erővel a nép nyomorból való kiemelésén fáradozzék. A legionárius világot az ország egyik végétől a másikig valamiféle láz kerítette hatalmába, hogy felebarátjával jót tegyen. Nem az anarchista mentalitásból fakadó cselekedetéről volt szó, hanem alkotó szenvedélyről, kereszteslovagi buzgalomról a nemzet érdekében. Ezeket a jelenségeket könnyen uralni lehetett volna, ha lett volna időnk a dolgok tisztázására, és ha az Állam élén kiegyensúlyozott ember állt volna, akiben meglett volna a nemzet jövőjéért érzett felelősség.” Olyan valaki, aki rászoktatja a legionáriusokat a hivatali fegyelemre.⁶⁵ Ilyen csak karizmatikusnak tekintett vezér lehetett volna, vagy talán még az sem.

Nem véletlen, hogy az 1937-es választási siker után a karizmatikus Codreanu is azt hangoztatta, hogy a Vasgárda még nem készült fel a kormányzásra. Paradox módon a Kapitány helyzetmegítélése sokban egybevág Titulescu helyzetmegítélésével. 1936-ban a nagy diplomata azt fejtegette a spanyol követnek, hogy a hitlerizmus és a fasizmus azért élő valóság, mert van egy Hitler és Mussolini, akik szervezetet és funkciót teremtettek, míg Romániában nincs hasonló ember, ezért „a jobboldali anarchizáló demagógia” miatt „vezetők nélküli forradalom” fenyeget, „amelynek – az orosz forradalomtól eltérően – nincs előre kidolgozott terve, doktrínája és főnökei sincsenek”.⁶⁶ És akkor még voltak főnökök! De most a Vasgárda, mint tömegszervezet csak egy roncs, csak árnyéka annak, ami volt” – írta a kommunista Pătrășcanu, aki egyben a Codreanu-korszak és a Sima-korszak közötti folytonosságot hangsúlyozta.⁶⁷

---

65 Sima: i. m.

66 Veiga: i. m. 324.

67 Pătrășcanu, Lucrețiu: *Sub trei dictaturi*. Editura Politică, București, 1970, 179.

Titulescu az agrárproletáriátustól félt. De ez a félelem még az 1907-es parasztfelkelés miatt kialakult beidegződés megnyilvánulása volt. A munkások kezdtek veszélyes erővé válni. A háborús készülődés a munkásság jelentőségét tovább fokozta. Codreanu a jászvásári gyárak világában kezdte szereplését, majd az 1930-as évek derekától Codreanu már a munkásságban is kereste a Vasgárda társadalmi bázisát. Hangsúlyozta is Iașinski, a munkaügyi miniszter: „minden a Kapitánytól származik”, a megfogalmazás módja pedig emlékeztet arra, hogy az ortodox Credóban a Szentlélek az Atyától származik, de a miniszter igazában programként csak Codreanu azon esküjét idézte, amelyben szegénységi fogadalmat tettek.⁶⁸ Kétségtelen, igyekeztek kordában tartani a mohóságot. Ilie Gârneață légióalapító el is rendelte, hogy az a legionárius, akinek 20 ezer lejnél magasabb a fizetése, az a többletet adja le a Legionárius Segély (Ajutorul Legionar) szervezetnek, amelynek célja a Romániától elcsatolt területekről menekülők segélyezése, emellett adományokat gyűjtöttek, és ha szükségét érezték, egyszerűen erővel szerezték meg az „önkéntes” adományt.⁶⁹ Tetteikkel kellett bizonyítani, hogy vége a kizsákmányolásnak. A legionáriusok egyszerre törekedtek az ipari vállalatok vezetésében való részesedésre és a munkások életszínvonalának emelésére. Temesváron a megyei legionárius szervezet vezetője egyszerűen bement az egyik gyárba és kikényszerítette a fizetésemelést anélkül, hogy a gazdasági minisztérium véleményét és eljárását kérte volna.⁷⁰ Brádon Sima bejelentette a bányászoknak bérük megkétszerezését, a Zsil völgyében pedig a romanizációs komisszár fellépését helyezte kilátásba, mert mint mondta: „Megváltoztak az idők, kedveseim. Most ti vagytok az ország urai, a többi románnal, az összessel. Vége a kizsákmányolásnak. Nem kell sztrájkolnotok.”⁷¹ Természetesen Antonescu az ilyesmit nem nézte jó szemmel, és azt még kevésbé, hogy Malaxa vasműveinek igazgatótanácsában legionárius többség alakult ki, akik sok mindenbe beleszóltak. Malaxa jó kapcsolatokat ápolt Simával, legionárius kantinokat állított fel, és stadiont épített.⁷² Ráadásul, ami fontosabb, az iparmágnás fegyvereket adott Dumitru Groza különítményeinek. Groza ugyanis a Munkás Testület főnökeként még külön „rendőrséget” szervezett – Sima tudta nélkül.⁷³ Álla-

68 Iașinski: Din gândurile Căpitanului. *Muncitorul legionar*, 1940. november 25. 2. sz.

69 Tănase, Tiberiu: *Fețele monedei*. Editura Tritonic, București, 2010, 120.

70 Sima: i. m.

71 Sima: i. m.

72 Waldeck: i. m. 179.

73 Sima: i. m.

mot alkotott az államban. Simának túrníe kellett, mert Groza az 1940. szeptemberi brassói puccskísérletben komoly szerepet játszott, és december 5-én ő vitte a Királyi Palota elé a munkásokat. A maga módján idealista volt. És miközben Groza rendőrei fosztogattak és raboltak, ő a munkásállam vízióját ápolta. Napiparancsba foglalta, hogy a Legionárius Mozgalom „a nép valamennyi fia számára a munkát törvényerőre emelte”.⁷⁴ És hogy a közvetlen demokráciának elejét vegye, elrendelte, hogy a legionárius munkások csak rajta keresztül terjeszthessék fel panaszukat és kéréseiket az állami szervekhez.⁷⁵

A legionáriusoknak a munkások megnyerése érdekében versenyt kellett futniuk a kommunistákkal, és miközben kapitalizmus- és polgárelenességük sokban hasonlónak bizonyult, vigyázniuk kellett arra, nehogy olyan közel kerüljenek hozzájuk, hogy beigazolódjék a vád: valójában kommunisták. Ez a vád márpedig lépten-nyomon felbukkant. Az egyik jószemű amerikai újságíró is szóvá tette a vádat, hogy sokat beszélnek a legionáriusok kommunista és terrorista szárnyáról, de senki sem tud biztosat mondani, és azt sem tudják, hogy mekkora ez a csoport, ki a vezetője.⁷⁶ A leggyakrabban Dumitru Grozát emlegették. Eugen Cristescu, akit Antonescu azért is nevezett ki a Titkosszolgálatok élére (Moruzov utódként), hogy a Vasgárdát ellensúlyozza, egyenesen szovjet kommunista ügynökként tüntette fel Grozát. Antonescu is hangoztatta ezt 1941 januárjának elején, amikor már kezdte elszánni magát a Vasgárda erővel való megfegyvelésére.⁷⁷ Sima, akinek volt oka neheztelni Grozára, és neheztelt is, szóra sem méltatta a vádat. Ma még Groza spanyolországi vörösbrigádos múltjáról is írnak,⁷⁸ aminek annyi alapja lehetett, hogy Antonescu, amikor meg akart szabadulni tőle, egyik ügynökével felbízta a munkásvezért, hogy utazzon Spanyolországba, és végezzen az exkirállyal, a Kapitány gyilkosával. És mindezt Sima tudta nélkül, aki viszont kinyomozta az expedíció indítékait, és gyorsan leállította a vállalkozást, nehogy Károly megölésével a Légio viszonya végzetesen megromoljon a fiúval, Mihály királlyal.⁷⁹ Így aztán együtt ünnepelhették december 10-én az 1922-es antiszemita diákmozgalmak kitörését, és együtt dicsőíthették a diákok és a munkások egységét. „A Feltámadás és Diadal órájában – mondta Groza – az a kéz, amely ír és az a kéz, amely üti

74 Ordin de zi. *Muncitorul legionar*, 1940. november 8. 1. sz. 23.

75 Circulară Nr. 5. *Muncitorul legionar*, 1940. november 8. 1. sz. 23.

76 Waldeck: i. m. 169.

77 *Stenogramele... Vol. II.* Id. kiad. 57–58.

78 Tănase: i. m. 137.

79 Sima: i. m.

az üllöt ugyanazt a zászlót tartja és ugyanazt a kardot: a Légio Zászlaját és Mihály Arkangyal Kardját.”⁸⁰ „A Légio csak polgárellel lehet” – írta egy bizonyos Iancu Toma, aminek alapján is Arató András, író, költő, újságíró okkal jelezte: „A Vaszárda a paraszti és félpaszti elemek lázadása volt a polgárság ellen.”⁸¹ A polgári kultúrát azonban nem vetették el teljesen. És nemcsak az anyagi javakat. A gazdagsággal járó látványról sem lehetett lemondani. A legionárius képes újságokban megőrizték a szexualitást, a csinos filmsztárokat, de fotóikat közölték, és az analfabéták is gyönyörködtek bennük. A „Vasárnapi angyali üdvözet” (*Bunavestire de duminică*) ezekkel a képekkel egyfajta bújtatott *Playboy* – *avant la lettre*.

A kommunisták ugyan üres frázisoknak tartották a legionárius diskurzust, és csöcselékként tekintettek a Vaszárda alacsony sorból jött tömegeire, de az ő antikapitalista diskurzusukban is sok volt a hasonló elem, és nekik is abból a közegből kellett meríteniük, sőt sokan onnan kerültek ki. „Láttak valaha legionárius tüntetést?” – tette fel a kérdést a kommunista L. Pătrășcanu abban a könyvében, amelyet éppen 1941-ben kezdett írni. És le is írta, mit látott, bár a nemzeti legionárius állam alatt nem sokat szemlélődött, igyekezett elbújni, sinaiai villájában húzta meg magát.⁸² „Rögtön feltűnik a fizikailag terheltek nagy száma. Púposok, félszeműek, tüdőbajosok, mikrokefálok, valóságos emberi szörnyek tűnnek fel rendszerint a soraikban. Ismerve ezek társadalmi eredetét, a – legtöbbször átöröklődő – fiziológiai nyomorúság közegét, ahonnan a legtöbben kikerültek, nem lepődünk meg. Aki, ha csak felületesen is, tanulmányozta külvárosaink életét, tudja, hogy a fizikai degenerálódás – hogy ne is beszéljünk az erkölcsiről – feltételei között nőnek fel nemzedékről nemzedékre. Ebben a közegben társadalmi betegségek tombolnak, amelyek naponta ezernyi áldozatot szednek. Hogy ilyen kisebbségi komplexusokkal terhelt elemek csatlakoztak a legionárius mozgalomhoz, teljességgel érthető, hiszen olyanok, amelyek az erőben és az erőszakban támaszt, támogatást és védelmet keresnek, ugyanakkor kielései lehetőségét olyan reakciónak is, amely lelki és erkölcsi lényegük.”⁸³ A sors iróniája, hogy 1944 után éppen az ebből a közegből előkerülő és ezt a közeget manipuláló elvtársai végeztek az akkor belügyminiszter Pătrășcanuval. Ami pedig a fasiszták és kommunisták közötti rokonszenve-

80 Sima: i. m.

81 Arató András: A román polgárság a vaszárda ellen. *Magyar Nemzet*, 1941. január 12. 11. sz.

82 Hudiță, Ioan: *Jurnal politic. Vol. V. 7 septembrie 1940 – 8 februarie 1941*. Institutul European, Iași, 2000, 128., 223.; *Stenogrammele... Vol. II*. Id. kiad. 203.

83 Pătrășcanu: i. m. 239–240.

ket illeti, az érdekelteknek olykor eljárt a szájuk – a legmagasabb szinten. Molotov még 1940 elején megmondta Gafencunak, a román követnek: „Mi elég nagyon szeretjük a zöldingeseket, a vörösök is először zöldek, aztán vörössé válnak.”⁸⁴ Lehet, hogy a szovjet külügyminiszter illet nem mondott, de *si non è vero, è ben trovato*. A molotovi észrevétel fordítva is érvényes. Hitler is hasonlóképpen vélekedett a kommunistákról, mert könnyen átálltak, míg a szociáldemokraták nem. 1940 decemberében pedig két legionárius középvezető – belügyminisztériumi engedéllyel – felkereste a caracali internálótábort, hogy az ottani kommunistákat a legionárius mozgalom oldalára állítsa. Egyik legionárius ki is fejtette, hogy a két mozgalom között csak az a különbség, hogy a kommunista mozgalom ateista, és most ideje egyesülni, hiszen három nagyvállalatból már több mint húszezer munkás átállt a Légióhoz. Az egyik ellenvetés így hangzott: ezek a munkások a kommunizmus termékei, a zöld inget csak formailag öltötték fel, lelkükben mind vörösök.⁸⁵ Az antiszemizmussal viszont nemcsak mozgósítani lehetett, hanem az átjárást egyirányúvá lehetett tenni, a vörös lelket át lehetett színezni zölddé. George Macrin ki is fejtette a legionárius munkásújságban, hogy minden az embertől függ, a legszebb eszméket is tönkreteszi a rossz ember, ez pedig a zsidó, aki „csak gyűlöletre, rombolásra és kizsákmányolásra képes”, és „mivel a kommunizmus doktrínáját zsidók csinálták, az nem alapulhat szereteten, tisztességen és munkán”. Marx jól megértette kora demokratáinak harácsoló és kizsákmányoló szellemét, de mivel zsidó volt, nem tudott kiemelkedni a zsidó materializmus mocsarából. És „oly nagy volt a munkás nyomora, hogy nem tudta megérteni, hogy a bűn a kizsákmányoló zsidó szellemé, amely még az egyház szolgálát is meghódította. Marx szavára még az egyház ellen is felkeltek.” Marx egyetemes zsidó államot akart felépíteni, a demokratikus szabadságok mellett azért állt ki, mert a tömegeket így jobban lehetett manipulálni. A kapitalizmus és a kommunizmus ugyanazt akarja: a rombolást és a kizsákmányolást; fegyverük: a hazugság.⁸⁶ Az általános kétségbeesés és az erőszak légkörében, az új világ építésének lázában az abszurdítások axiómaként hatnak és hatottak. És ezeket okos értelmiségiek adták tovább, szakralizálták, a részleteket jól megvilágító elemzéseikbe építették be.

---

84 *Evenimentele... Völ. I.* Id. kiad. 166.

85 *Pe marginea...* Id. kiad. 63.

86 Macrin, George: *Capitalistul și Comunistul. Muncitorul legionar*, 1940. november 25. 2. sz. 14–15.